

Собака на сіні (скорочено)

Лопе де Вега

*Лопе де Вега
Собака на сіні*

*Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.
Авторські права на переказ належать Укрлібу*

Події п'єси відбуваються у Неаполі.

Діана – графиня де Бельфлор.

Теодоро – її секретар.

Марчелла, Доротея, Анарда – її покоївки.

Октавіо – її кастелян.

Фабіо – її камердинер.

Граф Федеріко, Граф Людовіко, Маркіз Рікардо.

Трістан – лакей у Теодоро.

ДІЯ ПЕРША

Теодоро і Трістан тікають із залу в палаці графині. За ними біжить Діана, але чоловіки зникають. Це обурює Діану, адже надворі ніч, а вона не знає, хто це був. Графиня кличе слуг, які вже повкладалися спати. Фабіо отримує наказ зараз же наздогнати втікачів і дізнатися, хто вони такі. Октавіо каже графині, що вона не має спокою, бо сама проганяє усіх женихів і примушує їх удаватися в дурниці, наприклад, приходити вночі.

Фабіо повернувся ні з чим, він лише приніс капелюх одного з втікачів. Камердинер розповів, що втікач кинув капелюхом у люстру, і пера згоріли. Октавіо порадив графині йти спочивати, та вона вирішила з'ясувати усю справу і наказала покликати усіх дівчат. З'являються Марчелла, Доротея, Анарда. Фабіо привів лиш головних покоївок, бо решта служниць уже спали. Графиня вигнала Фабіо та Октавіо і почала допит. Її цікавило, котра з дівчат впустила у дім чужих чоловіків. Анарда зізналася, що якийсь чоловік приходить до Марчелли, бо закохався у неї. Діані не подобалося це, бо вона боялася, що про неї, вдовицю на відданні, піде погана слава. Анарда пояснила, що той чоловік зовсім не чужий у домі. Він слуга графині – секретар Теодоро.

Діана поговорила з Марчеллою і дізналася, що Теодоро засипає її компліментами. Дівчина призналася, що їй подобається Теодоро, а графиня пообіцяла, що посприє їхньому шлюбу.

Відпустивши усіх слуг і залишившись наодинці, Діана признається собі, що їй теж подобається Теодоро. Та вони з різних станів, і між ними лежить прірва. Графиня вирішила стримувати свої почуття, хоч ревнощі бентежили її душу.

Тим часом Теодоро і Трістан хвилювалися, чи впізнала їх графиня. Трістан згадав, як кинув у Фабіо свого капелюха і задмухав світильника. Лакей радив Теодоро забути Марчеллу, бо графиня дізнається і вижене його з дому. Теодоро відповів, що кохання неможливо викинути з серця. Трістан радив думати лише про вади Марчелли, уявити її хворою, тоді любов швидко пройде. Він навіть розповів, як кілька літ тому закохався "в шерепу років так під п'ятдесят". Вона мала велике пузо, і Трістан почав уявляти речі, на які вона схожа. Так і пройшло його кохання. Теодоро сказав, що в Марчелліній уроді немає ніяких вад.

Пізніше Діана принесла Теодоро якийсь лист і сказала, щоб він прочитав. Вона брехала, що одна подруга попросила її написати лист-зізнання у коханні. Теодоро відповів, що нічого не тямить у любовних справах, та графиня розповіла, що знає про його пригоди цієї ночі. Теодоро взяв листа і прочитав:

*"Чужим коханням серце запалилось,
ще не любивши, стала я ревнива;
це річ, здається, просто неможлива,
та від Амура так мені судилось.
Од ревнощів любов моя вродилась,
бо жаль мені, що я така вродлива,
а та за мене гірша, та щаслива,
бо ніжного кохання сподобилась.
Бентежить душу дивне хвилювання,
і це не тільки заздрощі, я знаю —
любити хочу, прагну милування.
Не силую і не забороняю,
не дам надії і не збавлю мрії —
нехай мене, хто вміє, зрозуміє".*

Секретар сказав, що лист написано блискуче, але він не розумів, як могло народитися кохання з ревнощів, адже зазвичай ревність постає з кохання. Діана брехала про подругу, а насправді говорила про себе. Вона казала, що чоловік спочатку був їй просто симпатичний, а коли вона дізналася про суперницю, то теж загорілась бажанням. Теодоро отримав наказ від графині скласти свій варіант цього листа. Потім Діана викликала Трістана і почала випитувати про Теодора. Лакей зрозумів, що графиня знає про його нічний похід з секретарем.

До графині приходить маркіз Рікардо і пропонує свою руку і серце. Діана сказала, що поміркує над цією пропозицією, та навіть не думала про шлюб з маркізом.

Теодоро склав листа, у якому написав, що любов, яка виникає з заздрощів, зовсім не любов. Та він готовий був переконатися, що можливе і таке кохання. Про це він теж написав. Графиня сказала йому, що закохавшись в знатній дамі, потрібно бути постійним, впертим, смілим. Вони обмінялися своїми листами, а коли Теодоро лишився сам, то не міг повірити, що графиня освідчилася йому в коханні. Він знав про її гординю і те, що багато можновладців хотіли б одружитися з нею. Секретар припускав,

що вона дізналася про його зальоти до Марчелли і, можливо, просто хотіла посміятись над ним.

Теодоро зустрічає в палаці Марчеллу, і дівчина розповідає йому, що графиня знає про їхнє кохання та обіцяла, що посприє шлюбу. Почувши це, Теодоро подумав, що він справді помилився: Діана не зізнавалася йому в коханні. Марчелла запитала, чи хоче Теодоро одружитися, і він відповів, що з радістю. Він поцілував дівчину, та в цей момент до кімнати зайшла Діана. Вона розлютилася і сказала, що вчинок Теодора заслуговує догани. Графиня вирішила, що поки слуги не одружилися, Марчелла мусить сидіти під замком. Дівчину замкнули в опочивальні графині на три дні.

Як тільки Теодоро опинився наодинці з графинею, він сказав, що обійдеться без Марчелли, бо не кохає її. Графиня почала принижувати в його очах Марчеллу, говорячи, що служниця некрасива, неохайна. Потім Діана почала просити в Теодоро поради, що ж робити її подрузі, яка закохалася у простого чоловіка. Секретар порадив, щоб та жінка таємно зійшлася з простим чоловіком, перебравшись за іншу. Діана попросила, щоб Теодоро написав про це листа. Чоловік ніяк не міг зрозуміти, чи дійсно графиня закохалася в нього. Також він думав про Марчеллу, адже чинив щось схоже на зраду. Та потім Теодоро подумав так:

*"Жінки на нас надії покладають,
а ми... Та ні, з них кожна зміні рада,
вони мужчин частіше покидають,
аби знайшлась нова якась принада;
а коли так – нехай самі страждають!"*

*Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.
Авторські права на переказ належать Укрлібу*

ДІЯ ДРУГА

Граф Федеріко вичікує в місті графиню Діану. Він її кузен, а відколи закохався став таким несмілим, що боїться піти у гості. Маркіз Рікардо теж крутиться біля церкви, у якій молиться графиня де Бельфлор. Граф і маркіз помічають один одного і не знають, котрому з них тепер підходити до Діани. Коли вона вийшла з церкви, до неї підійшов граф Федеріко. Йому здалося, що вона не рада зустрічі, тож пішов геть.

Тим часом Теодоро думає, що ж робити: "Може, брати те, що близько, щоб не впав, буває, низько той, хто високо літа?" Він вирішує завойовувати Діану, "а судилося пропасти – будь, що буде! Як упасти, то вже з доброго коня!" З'являється Трістан і передає йому любовний лист від Марчелли. Теодоро порвав лист, який дівчина підписала: "Моєму мужу Теодоро", і сказав лакеєві: "Або згину, або стану скоро графом, де Бельфлор".

Доротія і Марчелла стали добрими подругами. Вони змовилися проти Анарди, яка розповіла графині про Марчеллу і Теодоро. Коли Марчелла побачила Теодоро і кинулася до нього, чоловік сказав, що їхнє кохання закінчилося, а від сьогодні він в усьому кориться графині. Дівчина відчуває ревності та гнів і вирішує помститися

Теодоро. Коли вона дізнається, що подобається Фабіо, який подобається Анарді, то вирішує помститися обом.

Діана говорить з Анардою, і покоївка каже своїй пані, що та мучить своїх женихів, а треба просто вибрати одного з них і вийти заміж. Діані не подобається ні Рікардо, ні Федеріко. Вона зізнається, що кохає іншого, але хоче побороти цю пристрасть і розлюбити його. Згодом Діана викликала до себе Теодоро і почала питати його, за кого ж їй вийти заміж. Теодоро сказав, що йому більше симпатизує Рікардо, і графиня наказує Теодоро повідомити маркіза, що вона вийде заміж за нього. При таких обставинах Теодоро вирішує знову підбивати клинці до Марчелли, а до маркіза відправляє камердинера Фабіо.

Теодоро розповідає Трістану, що графиня:

*"ця крутілка, ця вертілка,
ця гнучка, витка хмелина,
березнева ця погода,
перемінна шохвилини,
ця прицюцькувата річка,
що тече угору з гирла,
ця химерниця, що в неї
по сім п'ятниць має тиждень,*

ця Діана примхувата..." вирішила вийти заміж за маркіза. Трістан відразу порадив секретарю вернутися до Марчелли. Тут і дівчина нагодилася, і Теодор почав їй брехати, що просто перевіряв її почуття, а тепер хоче відновити стосунки. Марчелла заявила, що не приймає його вибачень, бо уже знайшла собі нового майбутнього чоловіка, і це – Фабіо. Розмову Марчелли та Теодоро мали нагоду підслухати Діана та Анарда. Вони почули, як Трістан почав мирити Теодоро й покоївку, і йому це з великими зусиллями вдалося. Марчелла почала вимагати в Теодоро, щоб він признався, що таємнича пані, у яку він був закоханий, насправді поганюча, дурна, суха, мов тараня. Теодоро все це каже, а коли з'являється сама Діана, шкодує про свої слова і боїться, чи не підслухала вона усього. Діана наказує секретарю писати лист і диктує йому: "Коли вельможна особа освідчилась простому чоловікові, то дуже непристойно з його боку залицятися до іншої; та хто не вміє шанувати свого щастя, нехай шиється в дурні". Цей лист вона віддає Теодоро, адже він для нього. Після такого Теодоро бреше Марчеллі, що Діана хоче видати її за Фабіо. Тепер Теодоро може легко позбутися дівчини, адже вона наречена іншого. Марчелла не може повірити, що Теодоро знову втратив глузд і кинув її.

Щасливий маркіз Рікардо приходить у палац графині. Чоловік дуже тішиться майбутньому одруженню, та графиня вдає, ніби не посидала за ним. Маркіз питає Фабіо, чи це був жарт, а той відповів, що просто виконував наказ секретаря. Щоб врятувати ситуацію, Діана збрехала, що просто у присутності Теодоро хвалила маркіза, от і секретарю здалося, що вона готова віддати йому руку. Маркіз попрощався і пішов, все ще плекаючи надію на шлюб з графинею. Бідний Фабіо отримав прочуханку від

Діани і дуже засмутився, адже маркіз обіцяв йому коня і тисячу ескудо, та тепер уже все пропало, бо шлюбу не буде.

Фабіо пішов кликати Теодоро, щоб з'явився до графині. Камердинер пожалівся секретарю, що маркіз ледь не вбив його за неправдиву новину. Тоді Теодоро порадив Фабіо бігти до графа Федеріко і розповісти, що шлюб розстроївся. Граф, який мало не сказився, що Рікардо мав одружитися з Діаною, тепер міг щедро нагородити Фабіо за чудову новину про відміну шлюбу.

Теодоро й графиня розмовляли про лист, і чоловік відкрив Діані свої почуття. Та як тільки він сказав, що кохає її, графиня почала говорити, щоб він не переступав межі, бо:

*"Од вельможної особи
незначному чоловіку
досить мати небагато
тої милості – хоч крихту,
щоб відчуть до себе шану..."*

Почувши таке, Теодоро відповів:

"...тяжко зносити ці примхи:

*як я трохи охолону,
в вас любов огнем жаріє,
як я знову розпалюся –
Зразу холодом повіє.*

*Знав би я одно, так ви ж
мов собака та на сіні
у відомій приповідці:
на Марчеллі оженитись*

*З ревнощів не даєте,
а як я її покину,
ви лиш мучите мене,
позбавлявши надії.*

Так я далі жить не можу!

*Або їжте, або киньте,
я вернуся до тієї,
котра любить мене щиро...*

Грати в піжмурки доволі!"

Діана заявила, що він може любити будь-кого, тільки не Марчеллу. Теодоро сказав, що кохає Марчеллу, і тоді графиня побила його. Цю сцену застали граф Федеріко і Фабіо. Діана пояснила, що б'є слугу, бо він провинився. Побитого і закривавленого Теодоро побачив Трістан і дуже пожалів, що прийшов, як все скінчилось. Теодоро пояснив лакеєві, що графиня побила його, бо "від бажання шаленіє, та вволити це бажання вважає за негідне". Трістан вважав, що побиття – це вже свинство. Скоро до Теодоро прибігла Діана, щоб дізнатися, як він. Теодор сказав їй:

"...Ваших слів не розумію,
а удари відчуваю;
мабуть, лиш на це я здібний.
Не люблю вас – вам досадно,
а люблю – ви знов у гніві,
як забуду – вам обидно,
а згадаю – ви сердиті,
як я скромний – нерозумний,
а як смілий – божевільний...
Доки ж так мені каратись?
Вбийте або дайте жити!"

Графиня взяла на спомин його хустинку з кров'ю і пообіцяла видати дві тисячі ескудо, щоб він купив нову. Трістан зробив висновок, що за таку хорошу ціну можна й стерпіти побиття.

*Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.
Авторські права на переказ належать Укрлібу*

ДІЯ ТРЕТЯ

Федеріко і Рікардо щось запідозрили у побитті Теодоро. Рікардо припустив, що секретар – коханець графині. Маркіз і граф вирішили найняти людину, яка б убила Теодоро. Вони були на вулиці і саме побачили Трістана з друзями. Трістан мав нове убрання, бо від завтра мав стати секретарем свого секретаря, адже графиня зробила Теодоро своєю правою рукою. Рікардо і Федеріко покликали Трістана, який відразу впізнав зітхальників графині. Трістан вирішив прикинутись, що не знає їх, і от отримав від графа і маркіза завдання убити Теодоро за гарну винагороду. Лакей отримав завдаток і поспішив додому, щоб попередити Теодоро про небезпеку, що нависла над ним. Теодоро сприйняв новину свого лакея спокійно і сказав, що хоче вмерти, бо графиня відштовхнула його, адже боїться за свою честь. Трістан вирішив допомогти Теодоро і склав хитрий план. Він розповів, що старий граф Людовіко 20 років тому втратив сина, який попався до маврів у неволю і з того часу пропав безвісти. Оскільки того сина звали Теодоро, можна спробувати зробити так, щоб секретар став "сином" графа Людовіко.

Теодоро вирішив їхати в Іспанію і сказав про це графині. Він говорив, що його хочуть вбити, тому треба тікати. Діана зраділа, що збереже свою честь, пообіцяла гроші на дорогу, але довго не могла відпустити і попрощатися з Теодоро. Поки він не поїхав, Марчелла попросила графиню відпустити її зі служби, щоб їхати разом з ним. Покоївка сказала, що Теодоро попросив її їхати з ним. Почувши таке, Діана сказала, що не відпустить її в жодному разі, а віддасть за Фабіо.

До графа Людовіко, який досі сумує за сином і збирається вже помирати, приходить якийсь купець з Греції. Насправді ж, це перевдягнений Трістан. Він почав брехати, що приїхав зі Стамбула, а в Неаполі має родинну справу. Трістан говорив, що

його покійний батько колись купив в Астекліях на ринку малого хлопця, якого звали Теодоро. Хлопець ріс у родині, з ним росла сестра Філімоклія. Вони полюбилися, і дівчина завагітніла. Теодоро, боячися покарання, втік із дому. І от тепер його розшукують, а купець (Трістан) довідався тут у місті, що Теодоро може бути сином графа Людовіко. Старий граф неймовірно зрадив, бо це міг бути його син. Трістан продовжував брехати, що секретар графині Діани і є тим Теодоро – сином графа, якого він випадково знайшов у місті.

Виходячи від Людовіко, Трістан скинув одяг купця, і його помітили Федеріко і Рікардо. Трістан збрехав їм, що проник у дім графині і навіть влаштувався на службу, тож скоро вб'є Теодоро. Лакей знову попросив завдаток і отримав від Рікардо гаманець з грошима.

Тим часом звідусіль йшли люди до дому графа Людовіко, щоб привітати з віднайденням сина. Граф Федеріко і маркіз Рікардо теж почули цю новину, їхні мрії про Діану розбились вщент, коли дізналися, що секретар Діани тепер граф.

А в графининому палаці Теодоро досі збирався у дорогу. Марчелла говорила йому на прощання:

*"Ти загруз
у болоті безнадії,
розгубивши горді мрії...
Ох, зухвалий боягуз!
Боягуз, бо на союз
ти графині не схилив,
і зухвалий, бо посмів
високо сягнуть бажанням...
...хоч тебе я і люблю,
та забуду, – не стерплю
ні від кого віроломства".*

Дівчина пообіцяла, що вийде заміж за Фабіо.

Настала мить прощання, і Діана ніяк не могла розійтись з Теодоро. За їх прощанням спостерігали Анарда, Фабіо, Марчелла, Доротея. Остання, дивлячись на прощання говорила: "Він то що... От пані страм – мов собака та на сні". Та тут у зал ввійшов старий граф Людовіко, щоб обійняти "сина". Діана ще нічого не знала і була здивована, що її коханий – граф. Теодоро майже нічого не говорив, а Людовіко вже був переконаний, що то дійсно його син. Граф хотів забрати "сина" у свій палац, щоб показати маєтки і все, що він успадкує, адже крім Теодоро, у графа більше не було дітей. Діана випросила Людовіко залишити Теодоро до вечора тут, а потім "син" сам прийде до батька. Щасливий граф подався додому, а Діана стала виганяти з зали усіх слуг. Доротея тихо сказала Анарді, що приповідці про собаку, що на сні, вже кінець.

Залишившись наодинці, графиня сказала Теодоро, що вони тепер рівні, тож можуть одружитися навіть сьогодні. Теодоро погодився. Рікардо і Федеріко прибули до Діани і випитували, чи правда, що Теодоро – син графа. Побачивши Трістана, що саме

повернувся, вони накинулися на нього. Та лакей мав виправдання: йому замовляли вбити секретаря, а не справжнього графа:

*"...а вбити графа – справа складнувата;
тут, знаєте, потрібна більша плата".*

Знову Трістан отримав завдаток: золотий ланцюжок, а Федеріко ще й побіг про гроші.

Коли Теодоро повернувся, Трістан розповів йому, що дурні граф і маркіз знову дали йому завдаток. Теодоро трохи боявся, що його лакей набрехав усім про сина Людовіко, та Трістан був переконаний, що все закінчиться прекрасно. До новоспеченого графа наближалася Діана, тож Трістан сховався. Діана запитала Теодоро, чому ж він не йде до батька, а чоловік відповів, що, мабуть, таки поїде в ту Іспанію. А потім він признався, що вся ця історія, ніби він син графа Людовіко, – брехня. Та це не засмутило Діану. Вона вважала, що цим признанням Теодоро явив своє благородство, але тепер, коли знайдена можливість взяти шлюб, як рівним, вони повинні одружитися. А щоб Трістан не видав цю таємницю, графиня запропонувала втопити його. Тут уже лакей вийшов зі свого сховку, обурений, що йому такі невдячні. Діана попросила його не розказувати нікому таємниці та пообіцяла, що нічого йому тепер не зробить.

До палацу ввійшла юрма людей, серед яких були Людовіко, Федеріко, Камілло, Фабіо, Марчелла, Анарда, Доротея. Весь Неаполь зібрався, щоб провести Теодоро до палацу його батька, де він мав прийняти предківський спадок. Діана оголосила всім, що вона дружина Теодоро. Маркіз і граф враз призналися, що хотіли вбити його, бо ревнували до графині. Вони показали на Трістана. Теодоро став на захист свого лакея й оголосив, що оженить його на Доротеї, як Діана поженила Фабіо й Марчеллу. Рікардо пообіцяв Марчеллі добре віно, а Федеріко – посаг для Доротеї. Ну а Людовіко пообіцяв усе своє багатство графині та "сину". Комедія закінчується словами Теодоро:

*"І на цьому, світлий зборе
вас прохаючи уклінно
не розносити по людях
мого роду таємниці,
ми комедію кінчаєм
про собаку, що на сіні".*

*Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.
Авторські права на переказ належать Укрлібу*